

Η λυτρωτική δύναμη των κουδουνιών

Πολιτισμός / Λαογραφία-Παράδοση

Ζήσης Σκαμπάλης, πρ. Διευθυντής του Λαογραφικού και Εθνολογικού Μουσείου Μακεδονίας-Θράκης

Μια σημαντική πτυχή στη ζωή της προ-νεωτερικής κοινωνίας είναι οι τελετουργικές εκδηλώσεις που ανέπτυξε αυτή για να προστατέψει τη γεωργοκτηνοτροφική της παραγωγή, να ενισχύσει τις δυνάμεις συνοχής στο εσωτερικό της, να εκφορτίσει -παρωδώντας τις κοινωνικές συμβάσεις- τις εντάσεις που μοιραία συσσωρεύονται στην κοινή ζωή. Αναπαραστάσεις γεωργικών εργασιών, διατροφικά έθιμα, παρωδίες γάμων και τελετές γονιμικού χαρακτήρα με «θάνατο» και «ανάσταση», συλλογικές μεταμφιέσεις, ήχοι αρμονικοί και ήχοι παταγώδεις, πανδαιμόνιο, αντιστροφή της κανονικότητας, πανηγυρισμοί, χοροί, συνθέτουν έναν ενάντιο κόσμο, παράδοξο, κάποτε και αλλόκοτο, μια λυτρωτική για τα μέλη της κοινότητας πρόσκαιρη «συντριβή των ορίων του πολιτισμού».

Το Μουσείο μας μελετά ήδη από την ίδρυσή του, το 1970, τις εκδηλώσεις αυτές, στις οποίες αφιέρωσε ειδική αίθουσα στη μόνιμη έκθεση της ενδυμασίας στην παραδοσιακή κοινωνία, ενώ πραγματοποιεί, με εξαιρετική ανταπόκριση από τη μαθητική κοινότητα, εκπαιδευτικά προγράμματα με θέμα τις μεταμφιέσεις.

Συνέχεια αποτελεί η δράση «Οι Δρόμοι του Κουδουνιού», η οποία διερευνά το έθιμο της κωδωνοφορίας στον ελληνικό και τον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο σε συνεργασία με την Γιάννα Ευαγγελίδου, σκηνοθέτιδα με βαθιά γνώση στο θέμα και πολυετή εμπειρία στην κινηματογράφηση του εθίμου. Στο πλαίσιο της δράσης αυτής πραγματοποιήθηκαν κατά το 2013 επιτόπιες επισκέψεις και επαφές με ομάδες τέλεσης του εθίμου στις περιοχές του Βορειοελλαδικού χώρου και ειδικότερα στον Σοχό του Ν. Θεσσαλονίκης, το Φλάμπουρο και την Ανθή του Ν. Σερρών, το Λιβάδι Ολύμπου, τη Νικήσιανη του Ν. Καβάλας και τα χωριά του Ν. Δράμας Μοναστηράκι, Ξηροπόταμο, Πετρούσα, Πύργοι, Καλή Βρύση, Βώλακα και Παγονέρι. Επίσης, σχετικές επαφές καλλιεργήθηκαν με τη Σκύρο, τη Μυτιλήνη, τη Νάξο, τη Γέργερη Ν. Ηρακλείου. Η επικοινωνία με άλλες χώρες, όπως η Ισπανία, η Ελβετία, η Ιταλία, η Αυστρία, η Βουλγαρία, το Ισραήλ προετοιμάζει ευρύτερες συνεργασίες.

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Μουσείου υποστήριξε τη νέα, με ευρωπαϊκή προοπτική, προσέγγιση στο θέμα, η οποία ενισχύει και την καταγραφή της «άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς» του τόπου μας, που επιχειρείται στο πλαίσιο της UNESCO.

Για τους πρώτους μήνες του 2014 το Μουσείο οργάνωσε μια σειρά εκδηλώσεων με θέμα την κωδωνοφορία, που παραλαμβάνουν: εκθέσεις φωτογραφίας στους χώρους του αλλά και διάχυτες στην πόλη της Θεσσαλονίκης, happening στην πλατεία Αριστοτέλους με επιζωγράφιση ξύλινων ομοιωμάτων μεταμφιεσμένων εκπαιδευτικό πρόγραμμα με θέμα την κατασκευή μιας κεφαλοστολής, ημερίδα με ομιλητές Έλληνες - την κ. Νέλλη Κεφαλά, τον κ. Πάνο Πανόπουλο και ξένους - την Αμερικανίδα κ. Υβόνη Χαντ, ερευνητές που θα αναπτύξουν το θέμα της μεταμφίεσης, της μουσικής και του χορού αντιστοίχως· αναλόγιο με τη Ζυράννα Ζατέλη, η οποία θα διαβάσει αποσπάσματα από το μυθιστόρημά της «Και με το

φως του λύκου επανέρχονται», που αναφέρονται στο καρναβάλι του Σοχού, τόπου καταγωγής της συγγραφέως.

Τις εκδηλώσεις θα κορυφώσει την Κυριακή 23 Φεβρουαρίου η Πρώτη Πομπή Κωδωνοφορίας, από τον Λευκό Πύργο ως την πλατεία Αριστοτέλους με τη συμμετοχή ομάδων από περιοχές που ανταποκρίθηκαν στην πρόσκλησή μας, τίμησαν το Μουσείο μας και θα πραγματοποιήσουν αναπαραστάσεις από δρώμενα γονιμικά, κωδωνοφορίες εκκωφαντικές και αποτροπαϊκές, «εκτός τόπου και χρόνου» ως προς τη γεωγραφία και τη συμβατική χρονομέτρηση, εντός όμως της εποποιίας της κοινής γεωργοκτηνοτροφικής μας κληρονομιάς, της πιο πλατιάς, της πιο γενναιόδωρης αναγωγής του σημερινού μας πολιτισμού.

Γιατί, όμως, οι κωδωνοφόροι στον Θερμαϊκό; Τί ενδιαφέρουν τον νεωτερικό άνθρωπο;

Η περιοχή μας, εδώ στη Θεσσαλονίκη, βρίσκεται πάνω στον διάδρομο Θερμαϊκός-Αξιός-Μοράβας-κοιλιάδα της Ουγγαρίας που διέτρεξε ο πολιτισμός των καλλιεργητών γύρω στην 7η χιλιετία π.Χ., μεταδίδοντας τη γεωργία από το Αιγαίο στις ολιγομελείς κοινωνίες των κυνηγών της Μεσευρώπης. Μέσα από όμοιους διαδρόμους η νέα οργάνωση της συλλογικής ζωής, που πλέον στηριζόταν σε παραγωγικούς κύκλους, διέσχισε τον ορεινό όγκο των Άλπεων και από τη βόρεια ακτογραμμή της Μεσογείου απλώθηκε έως την 5η χιλιετία π.Χ. σε όλη την ευρωπαϊκή ήπειρο.

Οι γεωργοκτηνοτροφικές κοινότητες βίωναν τα περάσματα από τον έναν παραγωγικό κύκλο στον άλλο με εξαιρετική ένταση, ανάμεσα στον φόβο για το ευμετάβλητο κλίμα, και την ελπίδα για καλή συγκομιδή και υγιή αναπαραγωγή ανθρώπων και ζώων.

Αυτά τα διάχυτα στις κοινότητές τους ισχυρά αισθήματα ώθησαν τους γεωργούς και τους κτηνοτρόφους να οργανώσουν δρώμενα: ιεροπραξίες ευγονικού και καλοχρονιάτικου χαρακτήρα, που εξακολουθούν να τελούνται και στις μέρες μας, κατά το κρίσιμο πέρασμα από τον χειμώνα (εποχή εμφανούς νέκρωσης) στην άνοιξη (εποχή αναβλάστησης). Ανάμεσα σε αυτά είναι και τα δρώμενα της κωδωνοφορίας.

Αν ο προ-νεωτερικός άνθρωπος επινόησε τα εκκωφαντικά στην κλίμακα της κοινότητάς του κουδούνια για να εξορκίσει το κακό, και φαίνεται πως τα κατάφερε καλά, τί διαστάσεων κουδούνια να περιμένουμε από τον νεωτερικό άνθρωπο που σε δυόμισι μόλις αιώνες έφτασε να απειλήσει τον πλανήτη;

Ίσως μια κωδωνοφορία συμπαντικής κλίμακας!

Με αφορμή τις εκδηλώσεις «Οι δρόμοι του Κουδουνιού» που διοργανώνει το ΛΕΜΜΘ και ενόψει της πομπής κωδωνοφορίας την Κυριακή 23/2 στο κέντρο της Θεσσαλονίκης.

<http://bit.ly/1cySwLy>